

СТУДІЯ ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО

VICTOR ZARETSKY'S STUDIO

УДК 75.071.1(477)Зарецький
DOI: 10.31500/2309-7752.21.2025.358627

Наталія Булавина

Мистецтвознавиця,
завідувач відділу кураторської виставкової
діяльності та культурних обмінів
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

e-mail: bulavina_n@ukr.net

Nataliia Bulavina

Art Historian,
Head of the Department of Curatorial
Exhibition Activities and Cultural Exchanges,
Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukraine

orcid.org/0000-0002-1109-7827

Іван Пилипенко

професор, завідувач кафедри цифрового
візуального мистецтва факультету
образотворчого мистецтва та реставрації
Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури,
заслужений діяч мистецтв України

e-mail: ivpylyp@ukr.net

Ivan Pylypenko

Professor, Head of the Department
of Digital Visual Art,
Faculty of Fine Arts and Restoration,
National Academy
of Fine Arts and Architecture,
Honoured Art Worker of Ukraine

orcid.org/0000-0002-3822-9674

Анотація. 2025 року Україна відзначала 100-річчя від дня народження видатного українського художника й педагога Віктора Івановича Зарецького (1925–1990). Ушанування пам'яті цієї непересічної творчої особистості неможливе без прискіпливого розгляду в історичній перспективі результатів діяльності унікальної студії Зарецького. Через цей освітній осередок пройшло багато вітчизняних художників із різним рівнем підготовки та різними мотиваціями стосовно навчання. Згодом чимало учнів В. Зарецького знайшли себе в новітніх мистецьких напрямках, формували художні спільноти та продовжили справу Вчителя у вихованні поколінь, збагачуючи мистецьку освіту України.

Автори дослідження комплексно розглянули етапи педагогічної практики В. Зарецького у власній художній школі. Зафіксовано основні характеристики авторської викладацької методи митця, проаналізовано та залучено у науковий обіг нові відомості, а також викладено досвід індивідуального спілкування. Підкреслено, що завдяки культивуванню відкритості до сприйняття світу та міцній навчальній системі В. Зарецького студійці мали змогу розвивати індивідуальні творчі нахили, які згодом дозволили їм працювати в різних стилістичних напрямках та загалом широко формувати свою мистецьку долю. Автори визначили значення впливу особистості В. Зарецького на творчий розвиток та професійне становлення студійців і акцентували внесок педагога у розвиток системи мистецької освіти в Україні.

Ключові слова: Віктор Зарецький, педагогічна система, мистецька освіта, рисувальна школа, художня студія.

Постановка проблеми. Досліджуючи освітні практики студії Зарецького, відразу варто наголосити на винятковості самої фігури Учителя. Віктор Іванович Зарецький — потужна особистість, знаний український митець, внесок якого до скарбниці вітчизняної образотворчості є незаперечним. Окрім чеснот висококласного фахівця він також був щедро обдарований викладацьким хистом, а особиста харизма й віртуозність вихователя дозволяли йому щиро ділитися знаннями й майстерністю з іншими. Наочним підтвердженням цього була його робота у Київському художньому інституті, а згодом багаторічне ведення навчального процесу у власній художній школі. Наразі чимало мистців, які своїм творчим доробком формують сучасну образотворчу дійсність України, відносять себе до кола учнів рисувальної школи Зарецького, позаяк із неї розпочали свій творчий шлях у професію. До того ж чимало з них також реалізували свої менторські здібності у вищих мистецьких закладах освіти, зокрема Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, Державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука та ін. Деякі учні пішли стопами учителя і віддали перевагу приватному викладанню, утворивши власні художні осередки, де продовжили традиції мистецької освіти студії Зарецького.

Разом із тим, у наш час відчувається недостатність інформації про роботу студії Зарецького, адже оприлюднено наразі лише поодинокі спогади про Учителя. Такий стан речей перешкоджає повноцінному розкриттю художньо-педагогічної діяльності В. Зарецького, виявленню її принципів й ролі для розвитку локальної системи мистецької освіти. Щасливе долучення одного з авторів до набуття художньої майстерності під керівництвом В. Зарецького, живе знайомство з його менторською методологією й світоглядними засадами стосовно мистецтва, а також роки особистої педагогічної практики дозволяють доповнити уявлення про практичне навчання у студії Зарецького. Відтак метою публікації є вивчення й реконструювання педагогічної системи В. Зарецького у контексті розвитку українського мистецтва та мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні приємно констатувати, що українське мистецтвознавство все більше збагачується працями, в яких препарується творчий спадок В. Зарецького. Виокремимо ґрунтовні багаторічні дослідження О. Авраменко [1, 2] та Л. Смирної [4]. Посутнє значення для розуміння світоглядних засад мистця має видання «Пошуки коріння», в якому систематизовано його виступи, листи, нариси й спогади сучасників [6]. Утім, діяльність В. Зарецького як педагога й вихователя все ще лишається скупо висвітленою, налічуючи лише поодинокі матеріали, де подаються фрагментарні згадки його учнів.

Виклад основного матеріалу. Викладацька робота В. Зарецького чітко розподіляється на три періоди, що вирізняються тривалістю й значенням. Розпочав педагогічний шлях митець у Київському державному художньому інституті (1953–1957), на запрошення тогочасного ректора С. Григор'єва. Такий вибір викладача був не випадковий: В. Зарецький під час навчання проявив своє завзяте ставлення до мистецтва, продемонструвавши досконале володіння техніками й принципами академічної школи. Цілком виправданою вже тоді була його репутація людини, що може вивчити [4, с. 63].

Основний період педагогічної діяльності В. Зарецького припадає на ведення приватної художньої школи, фундаторкою якої була його дружина М. Зарецька-Григор'єва, а сам Маєстро беззмінним викладачем (1978 — кінець 1980-х). Слід зазначити, що саме завдяки Майї Сергіївні, — яка сама багато років викладала в Київській республіканській художній середній школі імені Тараса Шевченка і була обізнана стосовно репутації Зарецького як блискучого й здібного наставника ще з часів КДХІ, — й з'явилась унікальна студія Зарецького».

Нарешті, завершальний етап педагогічної діяльності В. Зарецького пов'язаний з окремими консультаціями та індивідуальними уроками, які майстер проводив для художників-початківців у персональній майстерні після закриття його школи [1, 2, 4].

Перше знайомство Івана Пилипенка зі школою В. Зарецького сталося у 1981 році, коли, після служби в армії, він намагався вступити до КДХІ. Звісно, спроба була невдалою, адже переривання навчання на період військової служби негативно вплинуло на рівень технічної підготовки. Тодішнім абітурієнтам, за неофіційною «відмашкою» екзаменаційної комісії, дозволялося на перервах між іспитами спостерігати за роботою інших здобувачів. Серед них одразу вирізнялася малюнками група людей, що й представляла ту саму школу Зарецького. Ці абітурієнти справляли сильне враження, адже демонстрували зовсім нову для пересічного пошукача систему роботи над завданням, яка одночасно вражала простотою й доступністю, проте була різко відмінною від того типового, чому повсюдно навчали раніше. Зачарований враженням від продемонстрованих результатів, Іван Пилипенко вирішив неодмінно здобути виучку в цьому колі художників-початківців.

Слід нагадати, що в ті часи вислів «приватна школа Зарецького» сприймався як щось неймовірне. Разом із тим, самоорганізовані приватні ініціативи все ж таки потроху проривалися в культурне буття країни, попри заперечення в радянській моделі життєбудові будь-яких форм ведення власної справи. Такі мистецькі процеси кінця 1970 — поч. 1980-х інспірували до життя появу різноманітних приватних шкіл, осередків, які, звісно, були в нелегальному статусі, — про їхню діяльність зацікавлені особи довідувалися в майже конспірологічний спосіб. Офіційні державні студії, загально поширені, які орієнтувалися на навчання образотворчої грамоти та естетичне виховання громадян, через свою специфіку мусили працювати з «творцями-аматорами» й, відповідно, не могли давати достатньої академічної бази. На відміну од них, приватні ініціативи, не затиснуті обставинами, брали за основу програми й навчальні плани вищої школи, — відповідно, там концентрувалися люди, що вже усвідомлювали себе художниками й прагнули здобути академічну виучку, вступити до інституту. Відомо, що за таким принципом у 1980 році запрацювала на лівому березі Києва школа Іванова; у майстернях Спілки художників на території Києво-Печерської лаври збирались учні школи Ю. Малішевського; на вулиці Перспективній вів свій клас О. Титов. Оскільки зайвий розголос у таких приватних ініціативах був не потрібний, а «піар» розповсюджувався лише в колі обраних й довірених, кількісно такі студії не перевищували 5–7 учнів одночасно. Відповідно, рівень викладання дуже різнився, позаяк цілеуявлення таких шкіл були відмінні.

Оскільки діяльність означених навчальних осередків знаходилася поза офіційного поля, будь-яку інформацію про них цілеспрямовані потенційні студенти здобували у вузькому колі знайомих. Не була виключенням й школа Зарецького: потрапити до неї було можливо лише за рекомендацією авторитетних і перевірених колег. За клопотанням київського живописця А. Яніна, Іван Пилипенко успішно пройшов попередню сувору співбесіду, що проводила М. Зарецька-Григор'єва, і восени 1981 року прийшов у будинок на вулицю Філатова, 10-А. Відтак вісім місяців поспіль було віддано студії-школі Зарецького: тричі на тиждень удень робота, а заняття допізна ввечері, із шостої до дев'ятої години.

Уже тоді школа вирізнялася неабиякою популярністю й кількістю охочих потрапити на заняття значно перевищувала фізичні можливості їхнього розміщення (студійці часто сиділи й у загальному коридорі). На початку роботи, у 1978–1979 роках, у студії було сім учнів, далі чотирнадцять. Пізніше їхня чисельність перевищила сто. Слава навчального осередку у Києві росла, й сусіди-художники, яким потік студійців перешкоджав потрапляти до власних майстерень на четвертому поверсі, з розумінням сприймали плин спраглих опанувати мистецьку науку «неофіційного» вчителя. До того ж самі колеги-художники часто віддавали своїх дітей на виучку саме до студії Зарецького, навіть попри те, що могли розходитися з ним у поглядах на мистецтво.

У пістрявому колективі студійців (а в 1981 році їх було біля п'ятдесяти: учні РХСШ, робітники й інтелігенція, інші «потоїбчні» — з різним рівнем початкової підготовки, обдарованості, віковим дисбалансом) заправляв балом Наставник. Не скутий жорсткими, регламе-

нтованими навчальними програмами, він знаходив можливості уважно і терпляче виховувати кожного, при цьому суворо вимагаючи засвоєння основ образотворчої грамоти й невідмінного росту практичного вміння. Звичайно, слова Майстра, а ще більше його роботи щораз примушували пошукачів художньої науки замислюватися над власною недосконалістю. Однак незмінно вимогливі правила навчання давали високу результативність — всі випускники студії демонстрували необхідний професійний рівень знань.

У ставленні до навчання працелюбний В. Зарецький дотримувався залізної дисципліни, режиму, навіть муштри. При цьому чутлива й добра його натура розуміла, що навчання — великий труд, і цей труд має приносити задоволення, відтак в учнях необхідно підтримувати зацікавленість у результатах труда. В. Зарецький тому був щедрим і на похвалу. Так, з притаманним йому гумором, гострим словом і особливим ставленням до життя, учитель підсумував результат навчання Івана Пилипенка: «Він прийшов до мене з шахти й піднявся на поверхню». Досвід уже особистої викладацької діяльності засвідчує важливість застосування похвали як педагогічного кроку. Художник, як відомо, особа помислива, його часто турбує невіра у себе, через те, що виходить не так, як задумувалося й хотілося. А своєчасна й аргументована похвала надає сил, надихає на продовження роботи. Проте бува й навпаки — отримав похвалу й спіймав зірку, відповідно, пропав художник.

Беззаперечний авторитет В. Зарецького дозволяв йому делегувати менторський нагляд у студії: сильнішим у малюванні учням довірялося вести за собою слабших. Часто порадами допомагала й М. Зарецька-Григор'єва (до речі, приміщення майстерні від Спілки художників офіційно займала саме вона). А тих, хто зовсім не мали хисту до образотворчості (не могли навчитися навіть під опікою самого Віктора Івановича), тактовно переводили на організаційну роботу. Відомою є фраза Зарецького: «Приведи мені корову й я за три роки навчу її рисувати. А якщо людина за три роки не навчилася малювати, — уявляеш, що це воно є».

Справедливий огляд студійних стосунків буде неповним, якщо не наголосити на тому, що В. Зарецький був надзвичайно вимогливим, насамперед до себе, й у своїй діяльності художника-педагога не йшов на жодні компроміси. Чого вартує його знаменита фраза «потім — це ніколи» у мотивації до виховання самодисципліни у роботі. Чимало випускників школи згадують, що для початку наставник їх «заземлював», а інколи й «ламав» недбалого художника, а потім «збирав до купи» й вчив, як треба.

Сповнений ідеями та багаторічним досвідом, талановитий педагог В. Зарецький був переконаний у тому, що навчати потрібно основи, техніки, вміння володіти рисунком, вибудувати композицію, бачити й передавати колір, не нехтувати деталями. При цьому не забував налаштовувати молодих художників на образний підхід до сприйняття навколишнього світу. Знання й майстерність мають вибухнути в художникові, підштовхнути його до пошуку власної пластичної мови, лише тоді світ отримає творчу індивідуальність, яка й буде цікава людям [3]. До того ж середовище, в якому обертається художник-початківець, має посутнє значення, — щоби було в кого навчитися, до кого прихилити голову, біля кого набиратися розуму, набиратися культури. А всього означеного студійці мали змогу набратися від самого В. Зарецького на Філатова 10-А, позаяк його харизма, знання й надширокий кругозір, енергія його думки втягували всіх присутніх до магічного кола спілкування.

Для В. Зарецького надважливим було виховання у підопічних культури володіння формою, яка базувалася на методі правильної «постановки ока», методі побудови пензлем. Задля розуміння моделі творчого процесу і виховання естетичного смаку у майбутньої творчої особистості на заняттях вводились обов'язкові короткострокові студії з копіювання портретів із доробку великих майстрів — переважно Д. Веласкеса, М. Врубеля, В. Рембранта, М. Фешина, Т. Шевченка В. Серова... Сам В. Зарецький, до речі, дуже любив копіювати Д. Веласкеса, захоплюючись бездонністю його живопису. «Поставлене око» художника, вважав він, не

має зупинятися, постійно має перебирати зорові враження. Тому студійці незмінно працювали над зображенням реквізиту або займалися копіюванням.

Жива педагогіка і ґрунтована на традиціях реалістичної школи методика, що розвивала індивідуальність, давали чудові результати. Вважаємо за необхідне підкреслити, що принципова відмінність теоретичної методи В. Зарецького полягала не у механічному заучуванні формальних означень образотворчої грамоти, а у здатності специфічно їх формулювати, органічно наблизити їх до вміння й навичок, до практичного застосування у навчальній і творчій роботі. Саме наявність органічного синтезу знання та вміння його застосувати, «зробити», одразу вирізняла випускників школи-майстерні В. Зарецького, що переконливо відобразилось і у факті щорічного вступу дев'яноста відсотків учнів до мистецьких навчальних закладів України. Саме тому студія В. Зарецького у Києві стала легендарним мистецьким утворенням педагогічного спрямування. Якщо вдатися до порівнянь, то доречно згадати, яке значення мали для мистецького світу паризькі приватні академії Р. Жюльєна, Ф. Колароссі (що за своєю сутністю були художніми студіями), або ті ж таки мюнхенські школи А. Ажбе чи С. Холлоші на початку ХХ століття.

Існує ціла плеяда сучасних яскравих українських художників, які тою чи іншою мірою зобов'язані своїм вихованням В. Зарецькому, — пройшли навчання в його майстерні в КДХІ, студіювали в художній школі або ж користувалися його порадами. І це найкращий доказ великої результативності його педагогічної діяльності. Студія В. Зарецького, таким чином, відіграла культурно-історичну місію у вихованні покоління вітчизняних художників.

Щодо значення школи з дистанції років цілком справедливо зазначив О. Федорук: «Зарецький своєю школою-студією приніс неоцінену користь мистецькій освіті України. Колишні учні збагатили її, поглибивши обрії пізнання. А знання про Вчителя якраз розширюють межі потенційного в мистецькому вихорі виховання поколінь, що плекані ним, у нинішній ринково-тандетний, загаджений чиновництвом, олігарховими кланами час вкладають індивідуальну волю й долю в українське мистецтво і культуру... Пізнання самого себе в мистецтві становить найдорожчу вартість естетичного продукту митця, і цьому навчав унікальний український гуру Віктор Зарецький, вихований культурами Києва, Донбасу, благословенної Богом Сумської землі [5, с. 30].

Висновки. Підсумовуючи нашу розвідку, зазначимо що Віктор Іванович Зарецький, талановитий художник і природжений педагог, віддав чимало років вихованню молодих художників, при цьому безперервно і активно беручи участь у мистецькому житті України. Спираючись на традиції реалістичної школи, він розробив власні методичні принципи, в яких синтезувалися його погляди на мистецтво, його вивчення й професійні спостереження щодо опанування ремесла художника. У центрі уваги його професійної методи завжди присутній постулат «школи», важливий з погляду теорії й практики, з неодмінним паралельним вихованням і всебічним удосконаленням творчої особистості. Значущість приватної ініціативи В. Зарецького для розвитку школи вітчизняного мистецтва важко переоцінити, зважаючи на кількість сучасних художників, що відносять себе до кола його учнів.

Література

1. Авраменко О. Зарецький. Терези долі / Ін-т проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Видання третє доповнене, перероблене. Київ : Видавець Бихун В. Ю., 2025, 320 с.
2. Авраменко О. Терези долі Віктора Зарецького / Інститут проблем сучасного мистецтва АМУ. Київ : Інтертехнологія, 2006, 256 с. URL : <https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/avramenko.pdf> (дата звернення: 26.08.2025).
3. Зарецький Віктор. Роздуми біля полотна. Розділ І. *Образотворче мистецтво*. 1993, № 1. С. 7–10.

4. Медведєва Л. Віктор Зарецький. Митець, рокований добою. Київ, 2006, 432 с.
5. Федорук О. Художник і Академія монографія. Київ : Софія-А, 2021. 240 с.
6. Художник Віктор Зарецький. Пошуки коріння. Листи, нариси, спогади, статті / Редакція, упорядкування та підготовка тексту О. В. Зарецького. Київ : ННДІУ, 2009, 268 с.
URL : https://ndiu.knu.ua/images/elektr_bibl/zareck1.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

References

1. Avramenko, O. (2025). *Zaretskyi. Terezy doli* [Zaretskyi. The Scales of Fate]. 3rd ed., revised and expanded. Kyiv : Vydavets Bykhun V. Yu. 320 p. [in Ukrainian].
2. Avramenko, O. (2006). *Terezy doli Viktora Zaretskoho* [The Scales of Fate of Viktor Zaretskyi]. Kyiv: Intertekhnolohiia. 256 p. Retrieved from <https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/avramenko.pdf> [in Ukrainian].
3. Zaretskyi, V. (1993). Rozdumy bilia polotna. Rozdil I [Reflections by the Canvas. Part I]. *Obrazotvorche mystetstvo*. № 1. P. 7–10 [in Ukrainian].
4. Medvedieva, L. (2006). *Viktor Zaretskyi. Mytets, rokovanyi doboiu* [Viktor Zaretskyi. An Artist Doomed by the Epoch]. Kyiv. 432 p. [in Ukrainian].
5. Fedoruk, O. (2021). *Khudozhnyk i Akademiia* [The Artist and the Academy]. Kyiv: Sofiia-A. 240 p. [in Ukrainian].
6. Zaretskyi, O. V. (Ed.). (2009). *Khudozhnyk Viktor Zaretskyi. Poshuky korinnia. Lysty, narysy, spohady, statyi* [Artist Viktor Zaretskyi. Searching for Roots. Letters, Essays, Memoirs, Articles]. Kyiv : NNDIU. 268 p. Retrieved from https://ndiu.knu.ua/images/elektr_bibl/zareck1.pdf [in Ukrainian].

Nataliia Bulavina, Ivan Pylypenko

VICTOR ZARETSKY'S STUDIO

Abstract. In 2025, Ukraine marked the 100th anniversary of the birth of the outstanding Ukrainian artist and educator Viktor Ivanovych Zaretskyi (1925–1990). Commemorating the legacy of this remarkable creative personality is impossible without a careful historical examination of the results of the activities of Zaretskyi's unique studio. Many Ukrainian artists with different levels of training and diverse motivations for study passed through this educational center. Subsequently, many of Zaretskyi's students found their place in new artistic movements, formed artistic communities, and continued their teacher's work in educating new generations, thereby enriching art education in Ukraine.

The authors of the study provide a comprehensive examination of the stages of Zaretskyi's pedagogical practice within his own art school. The main characteristics of the artist's original teaching method are documented; new information is analyzed and introduced into scholarly circulation, and the experience of personal interaction is presented. It is emphasized that, owing to the cultivation of openness to perceiving the world and to Zaretskyi's solid educational system, the studio's students were able to develop their individual creative inclinations, which later enabled them to work in various stylistic directions and broadly shape their artistic careers. The authors determine the significance of Zaretskyi's personal influence on the creative development and professional formation of his students and highlight the educator's contribution to the development of the system of art education in Ukraine.

Keywords: Viktor Zaretskyi, pedagogical system, art education, drawing school, art studios.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2025.
Стаття прийнята до друку 01.10.2025.
Дата публікації: 20.12.2025.

© Наталія Булавина, Іван Пилипенко 2025